

گفتگو آیین بزرگان

ابعاد مختلف گفتگوی داستانی و جایگاه آن در شعر نظامی

محرر معلی دودانگه

www.ketab.ir

نشر رهام اندیشه

سنگو آیین بزرگان
ابعاد مختلف سنگ دانه‌نانی جایگاه آن در شعر نظامی

محرم‌بی دو انگه
انتشارات رهام اندیشه
سال و نوبت چاپ: اول/۱۱۷۷
شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه
شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۸۷۴۹-۴۳-۱

آدرس انتشارات: کرج، میدان نبوت، ساختمان برج سفید، طبقه ۴، واحد ۸

تلفن: ۰۹۱۲۶۶۰۹۷۲۶

پست الکترونیکی: rahamandish@gmail.com

اینستاگرام: rahamandishe.pub

تلگرام: @rahamandishe

قیمت: ۲۰۰۰۰ تومان

سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۸۷۴۹-۴۳-۱:

شابک

۱۷۸۹۴۱

شماره کتابشناسی ملی

گفتگو آن نثر: ابعاد مختلف گفتگوی داستانی و جایگاه آن در شعر نظامی /
محرم علی دودانگه.

عنوان و نام پدیدآور

کرج: رهام اندیشه، ۱۳۹۷.

مشخصات نشر

۲۲۸ ص.

مشخصات ظاهری

کتابنامه.

یادداشت

نظامی، الیاس بن یوسف، ۹۵۳۰ - ۹۶۱۴ ق. - مد و تفسیر

موضوع

Nezami, Elias - ib. y. s. f. - Criticism and interpretation:

موضوع

گفتگو در ادبیات

موضوع

Dialogue in literature:

موضوع

شعر فارسی -- قرن ۶ ق. -- تاریخ و نقد

موضوع

th century -- History and criticism ۱۲ Persian poetry --

موضوع

۸۶۱/۰۰۸۲۸:

رده بندی دیویی

PIR ۱۳۹۷۴۰۵۳/۹۵۹ گ/

رده بندی کنگره

دودانگه، محرم علی، ۱۳۵۰ -

سرشناسه

فیفا:

وضعیت فهرست نویسی

فهرست

فصل اول: گفتگو و گفتمان

۱۱	مقدمه
۱۷	گفتگو و گفتمان
۲۳	تاریخچه گفتگو
۳۱	منطق مکالمه باختین
۳۳	گفتگو در کتب مقدس
۳۳	گفتگو در اوستا
۳۴	گفتگو در تورات
۳۶	گفتگو در انجیل
۳۶	گفتگو در قرآن
۴۴	گفتگو با خداوند، مناجات و دعا
۴۸	گفتگو در ادبیات فارسی
۵۳	انواع گفتگو در ادب فارسی
۵۳	گفتگو با ممدوح
۵۴	گفتگو با معشوق
۵۵	گفتم گفت
۵۶	گفتگو با عناصر بی جان و مفاهیم
۵۸	تخلص
۵۹	قالب‌های گفتگو
۵۹	اخوانیات

۶۱	ترانه.....
۶۳	حبسیه.....
۶۴	ساقی نامه.....
۶۶	مفاخره.....
۶۸	مناظره.....
۶۹	واسوخت.....
۷۰	هجو یا مهاجات.....

فصل دوم: گفتگو در داستان

۷۳	گفتگو در داستان.....
۷۹	انواع گفتگو در داستان و نماش.....
۸۲	ویژگی های گفتگو در داستان.....
۱۰۷	وظایف گفتگو در داستان.....
۱۱۵	گفتگو در داستانهای کهن ادبیات فارسی.....

فصل سوم: گفتگو های نظامی

۱۱۹	مقدمه.....
۱۲۵	اهمیت و ویژگی های خسرو و شیرین.....
۱۲۸	انواع گفت وگو.....
۱۲۸	گفتگو با خداوند.....
۱۲۹	گفتگو با ممدوح.....
۱۳۰	گفتگو با معشوق.....
۱۳۱	گفتگو با موارد خاص.....
۱۳۳	تخلص.....
۱۳۳	مناظره.....
۱۳۴	اخوانیات.....
۱۳۶	ویژگی های گفت وگو.....

۱۳۶	گفتگو و عینیت
۱۳۸	گفتگو و شخصیت
۱۴۴	گفتگو و طبعی بودن
۱۴۷	گفتگو و گزینش
۱۵۰	گفتگو و سبک
۱۵۱	گفتگو و وزن و آهنگ و آه‌ها، درازی و کوتاهی جمله‌ها و ارتباط گفتگوها
۱۵۳	گفتگو و نوع داستان
۱۵۵	گفتگو و جزئیات
۱۵۵	گفتگو و رأیت
۱۵۶	گفتگو و زیر متن
۱۵۷	گفتگو و هماهنگی به عینیت و خصیت در موقعیت‌های مختلف
۱۵۹	وظایف و کارکرد گفتگو
۱۵۹	گفتگو اطلاعات می‌دهد
۱۶۰	گفتگو تنش‌های عاطفی را بر ملا می‌کند
۱۶۲	گفتگو پیرنگ را پیش می‌برد
۱۶۴	گفتگو فعل و انفعال افکار و ویژگی‌های درونی و خلقی افراد را نشان می‌دهد
۱۶۵	رفع خستگی خواننده به واسطه آوردن توضیح و یا تفهیم کین و جدی
۱۶۶	گفتگو محیط داستان را معرفی می‌کند
۱۶۸	اهمیت و ویژگی‌های لیلی و مجنون
۱۷۲	انواع گفتگو
۱۷۲	گفتگو با خداوند
۱۷۳	گفتگو با ممدوح
۱۷۴	گفتگو با معشوق
۱۷۵	گفتگو با موارد خاص
۱۷۷	تخلص
۱۷۷	مفاخره
۱۷۸	اخوانیات
۱۷۹	ساقی نامه

گفتگو آیین بزرگان

- ۱۸۱..... ویزگی های گفت وگو
- ۱۸۱..... گفتگو و عینیت
- ۱۸۲..... گفتگو و شخصیت
- ۱۸۹..... گفتگو و طبیعی بودن
- ۱۹۱..... گفتگو و گزینش
- ۱۹۴..... گفتگو و سبک
- ۱۹۶..... گفتگو و وزن و آهنگ و آه، درازی و کوتاهی جمله ها و ارتباط گفتگوها
- ۱۹۸..... گفتگو و نوبت داستان
- ۲۰۰..... گفتگو و جنبیات
- ۲۰۱..... گفتگو و روایت
- ۲۰۳..... گفتگو و زیرمتن
- ۲۰۵..... گفتگو و هماهنگی و همخوانی باذوق و نصیحت های داستان در موقعیت های مختلف
- ۲۰۸..... وظایف و کارکرد گفت وگو
- ۲۰۸..... گفتگو اطلاعات می دهد
- ۲۱۰..... گفتگو تنش های عاطفی را بر ملا می کند
- ۲۱۲..... گفتگو پیرنگ را پیش می برد
- ۲۱۴..... گفتگو فعل و انفعال افکار و ویژگی های درونی و خلقی افراد را نشان می دهد
- ۲۱۶..... رفع خستگی خواننده به واسطه آوردن توضیح و یا تفسیر سنگین
- ۲۱۸..... گفتگو محیط داستان را معرفی می کند

فصل چهارم: جمع بندی

- ۲۲۰..... جمع بندی و خاتمه
- ۲۲۴..... منابع

فصل اول: گفتگو و گفتمان

مقدمه

ادبیات کهن فارسی، اعم از نظم و نثر، آمیخته به داستان و قصه است. متون تفسیری و عرفانی ما، مشحون از انواع قصه‌ها و حکایات آموزشی و تنبیهی است. مقامات به دنبال داستان‌گویی و قصه‌پردازی هستند. کتابهای تاریخی فارسی، لابلای وقایع واقعی، از قصه‌ها و افسانه‌ها بهره گرفته‌اند. این‌ها همه و همه نشان‌دهنده این مسئله است که انسان ایرانی - همانند همه انسان‌های دیگر - قصه و داستان را دوست داشته و دارد. اما مسئله بعدی - که مورد توجه ماست - گفتگوهاست. این قصه‌هاست. گفتگوهایی که نشان از عمق تفکر، مفاهیم و اعتبار دادن به طرف مقابل در ادبیات کهن ماست که باز نمایانگر روحیه و فرهنگ والای قوم ایرانی، با تمدنی فراخ و - نظم است. انسانی که حتی در ناخودآگاهش این فرهنگ رسوخ کرده و لابلای گفتارش نمود یافته است.

گفتگو در داستان از چند منظر مورد تحلیل و بررسی قرار گیرد. نخست به لحاظ فرم و شکل گفتگو، که در آن به انواع گفتگوها (دیالوگ، مونولوگ، حدیث نفس و...) پرداخته می‌شود. زاویه دیگر، از لحاظ محتوا و خود گفتگو است. هستی و ماهیت گفتگوهاست که در این مجال برآینامبتدا به تعاریف این موارد پرداخته، سپس به توجه به گفتگوهای دو مجموعه سترگ نظام دلفریب پارسی، یعنی نظامی به مایه و توانمندی از بردازیم و نگاهی دوباره اما تازه و بدیع داستانهای او بیندازیم.

داستانهای نظامی - به ویژه داستان خسرو و شیرین و لیلی و مجنوز - داستانهای نمایشی و اجرایی هستند که هم می‌توان آنها را به عنوان اثری داستانی مطالعه کرد و هم به عنوان نمایشنامه برای اجراهای مختلف نمایشی آماده کرد. در این میان آنچه برجسته است و نمود بیشتری دارد، گفتگوهای این داستان‌هاست که این قابلیت را به آنها بخشیده است. البته این خصوصیت اغلب منظومه‌های نظامی است اما برای آنکه این مسئله را روشن کرده و برای اهل تحقیق به شکل مدلل به اثبات برسانیم، می‌بایست وجه برتری و توانمندی آثار نظامی را با تحلیل و بررسی ژرف نمایان سازیم. این مهم به انجام نمی‌رسد مگر با شناسایی و معرفی

جزء جزء گفتگوهای این داستان پرداز توانا ادبیات کهن فارسی. چراکه نمایشنامه فقط دستور صحنه و در داستان توصیف صحنه و و روایت- است و گفتار شخصیت.

اگر نتوان گفتگو (Dialog) را اصلی ترین بخش داستان دانست، به جرئت می توان گفت یکی از عناصر مهم و برجسته آن است. در این میان نوع و قالب اثر ادبی تفاوتی هم از نظر مدرن بودن و یا منظوم و مثنوی بودن ندارد. گفتگو به عنوان یکی از اجزای تشکیل دهنده یک اثر ادبی و روایی داستان را پیش می برد، شخصیت ها را معرفی می کند و به زنده بودن و پویایی داستان کمک می کند، فضا سازی کرده و خواننده را همراه خود می کند و البته همه این ها در گرو این نکته است که داستان پرداز و هنرمند بتواند توازنی بین داستان و گفتگوهای آن برقرار کند و در مرحله بعد از مدتی نوشتن گفتگوهایی برآید که شاخصه های گفتگو را داشته باشد؛ چرا که نوشتن داستان هنر بزرگی است ولی نوشتن گفتگوهای داستان هنری والا تر.

شاید بتوان ادعا کرد که داستان را با آموزش و مطالعه مستمر می توان فراگرفت و به نوشتن آن پرداخت اما گفتگوهای آن را نه. دلیل این ادعا این است که همان طور که به اندازه افراد دنیا لحن و لهجه و بیان داریم، به همان اندازه هم شخصیت داستانی با بیانی خاص خواهیم داشت که فقط هنرمند توانا را می طلبد تا از ادعاه گفتگوهایی برآید که منحصر به فرد و ویژه همان شخصیت باشد. در این کتاب سعی داریم با توجه به ادعای مهم بودن گفتگو در داستان گونه های مختلف گفتگو در حوزه های گوناگون را واکاوی کرد، و در فصول آتی نیز گریزی به ادبیات گذشته خود بزنیم و دو منظومه بسیار مهم و تأثیرگذار در ادب پارسی یعنی «لیلی و مجنون» و «خسرو و شیرین» را از منظر گفتگوی داستانی مورد سنجش قرار دهیم.

ابتدایی ترین سوالی که در این مبحث به ذهن خواننده ما می رسد این است که: گفتگو چیست و چه معنایی دارد؟ این سوالی است که پاسخ دادن به آن می تواند بسیار راهگشا و راهنما باشد.

معنای لغوی گفتگو و گفتگو کردن آنگونه که از لغتنامه دهخدا مستفاد می شود به معنای مکالمت، مباحثه، مجادله، گفت و شنود، مذاکره کردن، محاوره، جر و بحث، صحبت، بحث، سخن، هنگامه کردن، مشاجره، پرخاش و جنجال است:

نگر نره دیو اندرین جستجو چه جست و چه دید اندرین گفتگو (فردوسی)
همچو آن ابلیس و ذریات او با خدا در جنگ و اندر گفتگو (مولوی)